
Archäologie in Armenien II, Meller H., Avetisyan P. (Hrsg.), Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte 67, Halle 2013, 258 Seiten.

Հնագիտությունը Հայաստանում II, Հ. Մելեր, Պ. Ավետիսյան (խմբագիրներ), Սաքսոնիա-Անհալթի հուշարձանների պահպանության և հնագիտության երկրամասային վարչության հրատարակություններ. նախապատմության երկրամասային թանգարան 67, Հալլե, 2013, 258 էջ:

2013 թ. Հալլե քաղաքում լույս ընծայվեց «Հնագիտությունը Հայաստանում II» հոդվածների ժողովածուն, որն ամփոփում է հայ-գերմանական հնագիտական արշավախմբերի համատեղ երկամյա գործունեությունը և շարունակում է 2011 թ. լույս տեսած՝ նույն համագործակցության արդյունքներին նվիրված I հատորի ավանդույթները¹: Այն սկսվում է խմբագիրների՝ Պ. Մելլերի և Պ. Ավետիսյանի, Գերմանիայի պետնախարար Կորնելիա Պեպերի, Սաքսոնիա-Անհալթի մշակույթի նախարար Շտեֆան Դոգերլոխի և Գերմանիայում Հայաստանի դեսպան Արմեն Մարտիրոսյանի ներածականներով, որոնց հաջորդում են գիտական հոդվածները: Գիրքն ամփոփում է ինը՝ հիմնականում գերմաներեն և մասամբ անգլերեն միջմասնագիտական հոդվածներ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի գերմաներեն, անգլերեն և հայերեն ամփոփումներ, ինչպես նաև նկարներ, գծագրեր ու տարբեր քարտեզներ:

2010 թ. ապրիլին ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի և Սաքսոնիա-Անհալթի հուշարձանների պահպանության և հնագիտության երկրամասային վարչության միջև կնքված համագործակցության պայմանագրի շնորհիվ տարբեր գիտաճյուղեր ներկայացնող հայ և գերմանացի հնագետները մասնակցեցին Հայաստանի հնագիտությանը վերաբերող մի շարք ծրագրերի: Թյուրինգենի և Հալլեի համալսարանների, Մանհայմի Արխեոմետրիայի Կուրտ-Էնգելհորն կենտրոնի պրոֆեսորներ և ուսանողներ, ինչպես նաև Սաքսոնիա-Անհալթի հուշարձանների պահպանության ու հնագիտության երկրամասային վարչության մասնագետներ ՀՀ ԳԱԱ-ի և ԵՊՀ-ի հայ գործընկերների հետ հետազոտական հնագիտական աշխատանքներ իրականացրին Հայաստանի մի շարք պատմական հուշարձաններում:

¹ Archäologie in Armenien I, Meller H., Avetisyan P. (Hrsg.), Veröffentlichungen des Landesamtes für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen Anhalt – Landesmuseum für Vorgeschichte 64, Halle, 2011.

Գրախոսվող ժողովածուն ներկայացնում է հիշյալ ընթացիկ ծրագրերի նախնական արդյունքների հաշվետվությունների երկրորդ հատորը: Այդ ծրագրերից առաջինի իրականացմանը ձեռնամուխ եղած հետազոտողները 2010 թ. ի վեր կենտրոնացել են Սևանա լճից արևելք՝ Սողքի ոսկու հանքի շրջակայքում գտնվող բնակավայրերի և դրանց կից դամբարանադաշտերի՝ որպես համակարգի, հետազոտության վրա: Երկրորդ ծրագիրը նախատեսում է աշխատանքների իրականացում Ագատանում, իսկ երրորդի նպատակը Սյունիքի մարզի ժայռապատկերների ուսումնասիրությունն է: Բացի նշված աշխատանքների նախնական հաշվետվություններից, սույն հատորը պարունակում է նաև հայ գործընկերների մի շարք հնագիտական հոդվածներ:

Հոդվածների սույն ժողովածուի առաջին՝ «Նոր աղբյուրներ հին ոսկու համա՞ր» հոդվածի հեղինակներն են Դանիլո Վոլֆը, Գրեգոր Բորգը, Խաչատուր Մելիքսեթյանը, Անդի Ալենբերգը, Էրնստ Պերնիցկան, Արշավիր Հովհաննիսյանը և Ռենե Կունցեն: Հայ-գերմանական համագործակցության ծրագրի շրջանակներում 2010 թ. Սողքի և Ֆիոլետովոյի հայկական ոսկու հանքերի շրջակայքում իրականացվեցին երկրաբանահնագիտական և երկրաբանական աշխատանքներ: 2011-2012 թթ., հենվելով նախորդ տարվա հետազոտությունների արդյունքների վրա, ուսումնասիրությունները շարունակվեցին Սողքի տարածաշրջանում: Այդ հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ չնայած Սողքի հանքի նախապատմական շահագործման համար մինչ այժմ չկան ուղղակի տվյալներ, այդուհանդերձ ոսկեբեր ցրոնների տարածական բաշխումը և դրանց քանակը վկայում են, որ Սողք և Թարթառ գետերի ջրաբերուկային նստվածքներից երկրորդական ոսկու նախապատմական շահագործումը կարելի է համարել հնարավոր:

Երկրորդ՝ «Ուշկիանի ծրագիրը. մշակութային միջավայրի հետազոտություններ Սողքի նախապատմական ոսկու հանքի շրջակայքում» հոդվածում (հեղինակներ՝ Ռենե Կունցե, Արսեն Բորոխյան, Էրնստ Պերնիցկա, Խաչատուր Մելիքսեթյան, Ռուզան Մկրտչյան, Հասմիկ Սիմոնյան, Հանս-Յուրգեն Դոհլե) նախորդ հարցադրումը դիտարկվում է հնագիտական համատեքստում: Սևանա լճից հարավ-արևելք տարածվող Սողքի տարածաշրջանը առավել, քան մեկ այլ ենթագոտի Հարավային Կովկասում, բացահայտում է նախապատմական բնակչության և ոսկու հնագույն շահագործման դինամիկան: 2010-2011 թթ. Սողքի հանքի շրջակայքում իրականացված նախնական հնագիտական աշխատանքներն ի հայտ բերեցին տվյալներ, որոնք հնարավորություն էին ընձեռում ենթադրելու բնականորեն սահմանազատված այս միջավայրում նախապատմական բնակավայրային համակարգի գոյության մասին: Այս ենթադրությունը հաստատում են 2011-2012 թթ. ընթացքում երկու հնագիտական հուշարձաններում իրականացված պեղումները: Դրանցից առաջինը Սողք-2 բնակավայրն է, որտեղ պեղումները սկսվեցին 2011 թ.:

Բացի այդ, պեղումներ իրականացվեցին նաև Նորաբակ-1 բրոնզ-երկաթե-դարյան բնակավայրի մոտ գտնվող դամբարանադաշտում:

Ռոման Հովսեփյանի գրչին պատկանող «Հնաբուսաբանական առաջին տվյալները Սևանա լճի ավազանից» հոդվածը նվիրված է վերոհիշյալ հնագիտական պեղումներից հայտնաբերված հնաբուսաբանական նյութի վերլուծությանը: Սևանա լճի ավազանի հարավ-արևելքում գտնվող Սողք-2 հնավայրում կատարված երկամյա հնաբուսաբանական հետազոտությունները և հարևանությամբ գտնվող Նորաբակ-1 և Գեղաքար հնավայրերից ստացված նախնական արդյունքները վկայում են, որ տարածաշրջանում բրոնզի և երկաթի դարաշրջանում ու միջնադարում զբաղվել են ակտիվ երկրագործությամբ:

«Կարճադրյուրի պեղումները, Գեղարքունիքի մարզ» հոդվածի հեղինակներն են Նորա Ենգիբարյանը, Արսեն Բորոխյանը և Ռենե Կունցեն: Սևանա լճից հարավ-արևելք ընկած տարածաշրջանն ուսումնասիրվել է դեռևս 2010 թ.՝ նախքան հայ-գերմանական համատեղ հետազոտությունների իրականացումը, երբ հիմնականում պեղվել են դամբարաններ, սակայն այդ ուսումնասիրությունների գերակշիռ մասը չի հրատարակվել: Նման հուշարձանների թվին է պատկանում Կարճադրյուրի դամբարանադաշտը, որը գոյություն է ունեցել գրեթե վաղ բրոնզից մինչև միջին երկաթ ընկած դարաշրջաններում:

Մյուս ծավալուն աշխատանքը՝ «Ամրացված դաշտավայրը - Շիրակի դաշտի պաշտպանական կառույցները», նվիրված է Շիրակի հնագույն մշակույթների հետազոտությանը (հեղինակներ՝ Դորոթեա Մաուերման, Անդրեաս Ֆուրթվենգլեր, Համագասպ Խաչատրյան, Թոբիաս Նոյգեր, Լարիսա Եգանյան, Լևոն Պետրոսյան): Այս հոդվածում ներկայացվում են Ազատանի բրոնզ-երկաթեդարյան բնակավայրում 2011-2012 թթ. իրականացված հնագիտական աշխատանքները, քննարկվում է ուրարտական պետականության զարգացման խնդիրը, որի ծայրամասում էր գտնվում Շիրակի դաշտավայրը: Արձանագրությունները և հնագիտական տվյալները ցույց են տալիս, թե ինչպիսի ազդեցություններ է կրել այդ պետությունն ուսումնասիրվող տարածաշրջանում, որոնք նկատելի են մի շարք բնագավառներում, օրինակ՝ խեցեղենի արտադրության մեջ: Մյուս կողմից, ակնհայտ է դառնում այս և հաջորդող դարաշրջանների մշակույթների որոշակի կապը:

Վիշապաքարերի ուսումնասիրության նոր ձեռքբերումների մասին է վկայում Ալեքսանդրա Ջիլիբերտի, Արսեն Բորոխյանի և Պավոլ Հնիլայի «Հայկական վիշապաքարերը» հոդվածը: Վիշապաքարերը հայտնի են սկսած 20-րդ դարի սկզբից, սակայն նրանք երբեք կանոնավոր ուսումնասիրության առարկա չեն դարձել: 2012 թ. հայ-գերմանական արշավախումբը սկսեց վիշապաքարերի հնագիտական հետազոտությունը: Այս հոդվածն ամփոփում է այդ դաշտային աշխատանքների նախնական արդյունքները:

«Սյունյաց լեռների ժայռապատկերները» հողվածը (հեղինակներ՝ Ֆրանցիսկա Քնոլ, Հարալդ Մելեր, Բյորն Ֆիգուր, Գերդա Քնոխե, Թորսթեն Շունքե, Վայթ Դրեգելի, Պավել Ավետիսյան, Թոմաս Քոիկի, Յուրայ Լիպտակ, Անդրեաս Պոպե) վերաբերում է 2012 թ. օգոստոսին Սյունյաց լեռներում իրականացված ժայռապատկերների փաստագրման լայնածավալ աշխատանքներին և ներկայացնում է այդ ծրագրի համար մշակված մեթոդաբանական նոր փորձը, ինչպես նաև հնագույն լեռնաբնակների՝ ժայռապատկերների միջոցով արտահայտված կենսաշխարհի նախնական պատկերը: Փորձ է արվում ներկայացնելու հետազոտության սկզբնական փուլի արդյունքները:

Մելանի Քրյուգերի, Գրեգոր Բորգի «Նկարչի կտավը. Սյունյաց լեռների ժայռապատկերների երկաթ-մանգանային կեղևի բնորոշումը» հողվածը նվիրված է ժայռապատկերների բնագիտական հետազոտությանը, որտեղ քննարկվում են Սյունյաց լեռների՝ ժայռապատկերներով պատված քարաբեկորների երկաթ-մանգանային կեղևի 2012 թ. հետազոտության առաջին արդյունքները, գիտելիքի արդի մակարդակում պատինայի թվագրության հնարավորությունները և կիրառելիությունը:

Երկրաբանական տեսանկյունից վերջին հողվածին լրացնում է Խաչատուր Մելիքսեթյանի՝ «Սյունիքի բարձրավանդակի (Հայաստան) պլիոցեն-չորրորդական հրաբխականությունը» ուսումնասիրությունը: Սյունիքի հրաբխային լեռնաշղթան գտնվում է Հայկական բարձրավանդակի արևելյան մասում՝ Նեոգեն-Չորրորդական հրաբխային գոտում, և առաջացել է մայրցամաքային կոլիզիայի հետևանքով: Սյունիքի լեռնաշղթայի վերին պլիոցեն-հոլոցեն հրաբխականությունը բնութագրվում է պոլիգեն և մոնոգեն տեսակի հրաբխային ակտիվությամբ: Պոլիգեն կենտրոնական ժայթքումները ներկայացված են Իշխանասարի և Ծղուկի՝ բարդ կառուցվածք ունեցող ստրատոհրաբուխներով:

Գրախոսվող հատորի հեղինակները հնագիտական հիմնախնդիրներին ցուցաբերում են համակարգված մոտեցում: Ընդհանուր առմամբ այն հաջողված հրատարակություն է, թեև առկա են տեխնիկական բնույթի որոշ թերություններ (հատկապես հայերեն բնագրերում): Բացի այդ, թերևս նախընտրելի կլինեք գիտական հրատարակության մեջ նվազեցնել գեղարվեստական բնույթի գունավոր, երբեմն քննարկվող նյութին ուղղակիորեն չառնչվող նկարների թիվը: Սակայն, այնուամենայնիվ, այս ժողովածուում շրջանառվող միջմասնագիտական հետազոտությունների տվյալներն էական ներդրում են հայ հնագիտության զարգացման գործում: Այն մեկ անգամ ևս ի հայտ է բերում հայ հնագիտության ձեռքբերումները միջազգային համագործակցության համատեքստում:

*ՀԱՅԿ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
ԱՐՏՄԿ ԳՆՈՒՆԻ*